

Recension

CLAES NILHOLM

Högskolan för lärande och kommunikation, Högskolan i Jönköping

Forskningen om dyslexi är ett livaktigt område vilket speglas i en nyutgiven rapport från Vetenskapsrådet; *Dyslexi – en kunskapsöversikt* (Vetenskapsrådets rapportserie, 2:2007). Svårigheter med att läsa och skriva leder till en rad problem i skolan, där den textuella medieringen av omvärlden är en grundläggande förutsättning för verksamheten. Om man inte kan läsa texter i ett visst tempo och med god förståelse så påverkar detta hela utbildningskarriären. I det här aktuella arbetet nämns att forskare skattat att avancerade läsare i skolan läser cirka 100–500 gånger fler ord i jämförelse med de minst avancerade läsarna. De utbildningssociologiska implikationerna av detta är förstås enorma.

Dyslexi är också ett kontroversiellt begrepp som används på flera olika sätt. Således kan man konstatera att det är bra och viktigt att Vetenskapsrådet ger ut en kunskapsöversikt över dyslexiforskningen. Uppdraget har gått till en av Sveriges mest kända läspedagoger, Mats Myrberg, professor vid Lärarhögskolan i Stockholm. Myrberg har samarbetat med en redaktionskommitté bestående av Stefan Samuelsson, Ingvar Lundberg och Peter af Trampe. Översiktens övergripande syfte uppges vara att göra dyslexiforskningen tillgänglig för den vetenskapsintresserade allmänheten.

Det är ett i flera stycken imponerande arbete Myrberg åstadkommit. En stor mängd, i huvudsak internationell forskning, sammanfattas på ett oftast relativt lättbegripligt sätt och inom ramen för ett begränsat utrymme (drygt 100 sidor). Myrberg ger inledningsvis en allmän introduktion till läs- och skrivutveckling och presenterar den nordiska forskningen. En historisk bakgrund leder fram till avsnittet »Dyslexi – ett språkbiologiskt funktionshinder», vilket tillsammans med ett efterföljande avsnitt om dyslexins uppkomst och utvecklingsförlopp tydliggör Myrbergs synsätt på dyslexins »natur». Ett avsnitt ägnas åt hur dyslexi diagnosticeras. Cirka en femtedel av forskningsöversikten ägnas åt pedagogik och hjälpmedel.

Vilken bild av dyslexi är det då som presenteras? Myrberg menar att forskningsområdet under de senaste decennierna utvecklas på ett fruktbart sätt, inte minst genom att forskare från olika områden såsom lingvister, hjärnforskare, kognitiva psykologer och specialpedagoger samarbetat. Dyslexi har kommit att identifieras som ett språkbiologiskt funktionshinder, där en underliggande svaghet i att analysera språkets ljudsida, så kallade bristande fonolo-

gisk medvetenhet, ger manifesta svårigheter att avkoda skriven text. Ett mindre antal barn har också problem med förmågan att prägla in ord och fonologiskt minne. Forskningen visar på en underliggande biologisk problematik, till exempel har olika verksamma gener identifierats.

Redan tidigt kan barn med risk för att utveckla dyslexi identifieras, till exempel om läs- och skrivsvårigheter finns i familjen eller om de uppvisar brister i den fonologiska medvetenheten. Samtidigt menar Myrberg att det inte går att identifiera någon klar gräns mellan dyslexi och en normal läs- och skrivutveckling. Myrberg menar vidare att forskningen visar på möjligheter både att förebygga grava läs- och skrivsvårigheter likväl som att åtgärda dem genom systematiska träningsinsatser.

Den schematiska bild jag här presenterar är endast tänkt att ge huvuddragen i Myrbergs beskrivning av dyslexi, inte att göra full rättvisa åt hans forskningsöversikt. En rad forskningsområden diskuteras relativt utförligt och det är omöjligt för läsaren att vara väl bevandrad i alla dessa. Således lär man sig en hel del genom att läsa Myrbergs översikt vilket är ett signum för en god forskningsöversikt. Jag kan alltså rekommendera översikten till de läsare av *Pedagogisk Forskning i Sverige* som har intresse för dyslexi och läs- och skrivsvårigheter.

Vilka kritiska invändningar kan man då göra? Jag väljer att fokusera på vad jag ser som några grundläggande frågor i sammanhanget vilka jag tycker kunde ha diskuterats utförligare. Min utgångspunkt är en diskussion som förs av Vellutino, Fletcher, Snowling och Scanlon i artikeln »Specific reading disability (dyslexia): what have we learned in the past four decades?» från 2004 i *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 2–40. Artikelförfattarna menar här att det är mycket svårt att skilja på läs- och skrivsvårigheter som uppkommer på grund av en »språkbiologisk» svaghet och sådana svårigheter som skapas av att barn inte får erforderliga möjligheter att lära sig läsa. De menar att dålig undervisning kan ge upphov till en liknande symptombild som den vid dyslexi. Barn kan alltså ha fonologiska svårigheter och problem med att knäcka den alfabetiska koden eftersom de fått otillräcklig eller missriktad hjälp.

Ett problem i detta sammanhang är att man inom dyslexiforskningen inte i tillräcklig grad skiljt dessa grupper åt. Således vimlar forskningen av exempel på att man säger sig ha studerat elever med dyslexi, men där man inte haft någon kontroll över huruvida barnens problem istället varit ett resultat av undermålig undervisning eller bristande sociokulturella erfarenheter. Om man till exempel undersöker arbetsminne eller andra processer hos personer med »dyslexi» som är utvalda utifrån att de av skolan identifierats som elever med dyslexi (reading disability) eller att de är lågpresterande på ett lästest, är det helt enkelt så att validiteten brister.

Detta resonemang får förstås vittgående implikationer för hela forskningsfältet eftersom det innebär att när man uppger att man studerat »dyslexi» så har man väldigt ofta studerat läs- och skrivsvårigheter i en mycket vidare mening. Här hade det varit intressant om Myrberg diskuterat denna problematik i relation till sin egen forskningsöversikt. Hur har han hanterat det

faktum att det i så många av studierna finns deltagare som är felkategoriserade?

Vellutino m fl (2004; ovan) menar att man måste säkerställa att barn får goda förutsättningar att lära sig läsa för att kunna urskilja de barn som har biologiskt betingade svårigheter. De barn som inte lyckas läsa trots goda betingelser kan då förmodas ha mer biologiskt betingade svårigheter. Vellutino m fl återger data från en intervention (som också diskuteras av Myrberg) där barn som fått problem med läsinläringen i första klass erhöll 37,5 timmars individuell undervisning under en termin. Andelen barn som kunde kategoriseras som »reading disabled» sjönk härvid markant. Räknat på hela populationen barn (alltså inklusive de barn som inte uppvisat några svårigheter) var det cirka 1,5% av barnen som kunde kategoriseras som »reading disabled» (elev med dyslexi) efter interventionen.

Oftast möter vi väsentligt högre skattningar av andelen dyslektiker i en population. Vellutino m fl drar slutsatsen att den vanligaste orsaken till att barn får läs- och skrivsvårigheter är otillräcklig eller felriktad undervisning. De betydligt högre skattningar av andelen elever med dyslexi som man möter i litteraturen, beror alltså enligt dem på att man inte skiljt barn med mer biologiskt betingade orsaker från de som får svårigheter av andra orsaker.

Ytterligare en fråga i sammanhanget är om man kan skilja ut barn som får problem primärt av en biologisk svaghet från de som får problem av andra skäl? Om de barn som misslyckades i försöket hade initiala fonologiska svårigheter som kvarstod efter interventionen, skulle detta stödja idén om att det finns åtminstone en liten grupp med urskiljbara språkbiologiska svårigheter. I en översikt över 23 studier (däribland den av Vellutino m fl) som kartlagt karakteristika hos barn som inte lärt sig läsa trots goda möjligheter (dvs. interventionsprogram) skriver Al Oitaiba och Fuchs i artikeln »Characteristics of children who are unresponsive to early intervention – a review of the literature» (*Remedial and Special Education*, 23(5), 300–316):

However, our review of the nonresponder literature suggests that it may be difficult to characterize a »typical» nonresponder because (a) she or he is likely to have a relatively complex profile of strengths and weaknesses and (b) her or his learner profile will probably be different from that of other nonresponders. (s 300)

Brister i fonologin är en av flera karakteristika hos barnen som framträder i analysen av studierna. Således förefaller det svårt att identifiera en klart avgränsad grupp barn med dyslexi. När goda undervisningsmöjligheter ges är det bara en mindre grupp barn som får uttalade problem. Bland de barn som trots dessa insatser inte lär sig läsa ordentligt är det svårt att peka ut en entydig orsak till problemen. (Noterbart är att man i dessa interventionsstudier inte intresserat sig för om själva interventionen genererat problem för vissa barn.) Således förefaller det väldigt svårt att avgränsa en grupp barn med dyslexi; än mer att skraddarsy en intervention just för dessa barn. Barnens individuella styrkor och svagheter förefaller vara en lämpligare plattform för åtgärder än diagnosen.

Det förefaller alltså som om så gott som alla elever skulle kunna uppnå tillfredsställande avkodning och läsflyt. Vellutino m fl (2004) skriver att:

most impaired readers can acquire at least grade-level reading skills if they are identified early and provided with comprehensive and intensive reading instruction tailored to their individual needs. (s 28)

Givetvis har det betydelse vad man i sammanhanget menar med adekvat undervisning. Om vi har låga krav på vad som är adekvat undervisning kommer vi att få fler elever som inte lär sig läsa ordentligt. Desto högre krav vi ställer på vad som är adekvat undervisning, desto färre elever kommer att identifieras som dyslektiker. Den mindre grupp (1,5%) som urskiljdes i Vellutino m fl:s undersökning skulle sannolikt bli ännu mindre om barnen fått fler träningsmöjligheter i förskolan, om den »vanliga» pedagogiken varit bättre och om interventionen fortsatt.

Men är då inte skolans uppgift att ge alla elever redskap så att de i förlängningen kan välja sina liv och är förberedda för sitt medborgarskap? Och har barnet inte rätt till detta? Ja, skulle säkert Mats Myrberg svara och det gör jag med. Men vad har barnet för rättigheter i verkligheten? Forskningen visar ju att väsentligt många fler barn identifierats som dyslektiska med biologiska tillkortakommanden än vad som är rimligt. I USA börjar man allmer fokusera brister i den vanliga undervisningen som orsak till barns skolproblem. Frågan är vilken betydelse en forskning, som är inriktad på att hitta individuella orsaker till svårigheterna, har för ideologin och praktiken inom området?

Dessa frågor när det gäller (i) validiteten i dyslexibegreppet som det används inom forskningen, (ii) möjligheten att identifiera dyslektiker och (iii) forskningens betydelse för en individualisering av lärandeproblem är några frågor som det vore önskvärt att Mats Myrberg hade diskuterat utförligare i den annars så intressanta forskningsöversikten.